

"היום שאחרי" שלטון חמאס ברצועת עזה – עת להתפכח מאשליות

אודי דקל | 11 במרס, 2024

במסמך העקרונות של ראש הממשלה נתניהו ל"יום שאחרי" שלטון חמאס, הנעלם גובר על הגלוי. גם אם יושגו מטרות המלחמה המוצהרות - שחרור החטופים ומיטוט שלטון חמאס והזרוע הצבאית של הארגון, לא תתהווה "יש מאין" חלופת קסם לייצוב ולבנייה מחדש של רצועת עזה. בניגוד לחזונו של ראש הממשלה, רשות פלסטינית מחודשת השבה לשלוט ברצועה היא ברירת מחדל עבור ישראל, ובעיקר בעיני ארצות הברית ומדינות ערב - מצרים, ירדן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות - שלהן תפקיד חשוב בעתיד הרצועה. יתרונותיה של חלופת הרשות המחודשת הם זמינותה, גיבוי וסיוע לה מהמערכת הבינלאומית, ומעל לכל - השתלבותה בתהליך הנורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל ובגיבוש ארכיטקטורה אזורית נגד 'ציר ההתנגדות' המובל על ידי איראן. לתקופת המעבר נכון לפעול מיידית, בתאום עם ארצות הברית ומדינות ערב, לכינון מנהל טכנוקרטים לרצועה ומנגנון סדר ציבורי, אשר יהיו מחוברים לרשות הפלסטינית ויפעלו לייצוב מהיר של השטח. בשלב בינתיים זה יהיה על הרשות המחודשת להוכיח מסוגלות לקבל אחריות בעתיד על רצועת עזה.

מטרות המלחמה של ישראל במערכה מול חמאס קובעות כי ישוחררו החטופים, חמאס לא ישלוט ברצועת עזה ותפורק הזרוע הצבאית של הארגון (צבא הטרור), וכן שלא ישתקף עוד ולאורך זמן איום ביטחוני מהרצועה כלפי ישראל.

על כן, מצב הסיום שממשלת ישראל נדרשת להציג אמור לתאר את המציאות בתום המלחמה: החטופים שוחררו; מחמאס נשללה היכולת השלטונית והצבאית ונחסמו האפשרויות לצמיחתו מחדש; הוקמה כתובת שלטונית "מחודשת" ומתונה לשליטה ברצועת עזה; לישראל קיים חופש פעולה צבאי לאכיפת פירוז הרצועה מיכולות צבאיות, לסיכול ולמניעת התפתחות איומים; נחסמה יכולת התעצמות צבאית והברחות מגבול מצרים לרצועה ונשמר פירוז הרצועה מיכולות צבאיות; ברצועת עזה קיימת מעורבות בינלאומית ואזורית חיובית: שיקום התשתיות, תמיכה במנגנונים האזרחיים ובאלה האחראים לסדר ציבורי, תמיכה במנהל טכנוקרטים שינהל את הרצועה; נשמרה לגיטימציה בינלאומית לישראל והיא אינה מאתגרת בפורומים בינלאומיים.

ולגבי המערכת הפלסטינית כולה, יש להידרש גם למצב הסיום ביהודה ושומרון (יו"ש): הרשות הפלסטינית (רש"פ) מחודשת, אינה עוינת והיא מהווה כתובת ביטחונית ושלטונית יציבה; הרש"פ מקדמת רפורמה לשיפור המשילות ולמיגור ההסתה והרדיקליות נגד ישראל; מנגנוני הביטחון שלה חוזקו, ושופרה אכיפת החוק והסדר בשטחה והיא פועלת לפרוק תשתיות טרור; התחזק התיאום הביטחוני עם ישראל; הפלסטינים חווים מרקם חיים משופר - צמצום אבטלה, ריבוי מקומות תעסוקה (וכן עבודה בישראל?); הקהילה הבינלאומית ומדינות המפרץ משקיעות בפיתוח כלכלי/תשתיתי בשטחי הרשות; נשמרים היציבות הביטחונית וחופש הפעולה של צה"ל לסיכול טרור ולפירוק תשתיותיו.

ב-23 בפברואר 2024 פרסם ראש הממשלה בנימין נתניהו את "תכנית היום שאחרי חמאס", לאחר שמנע חודשים רבים דיון בנושא בקבינט הביטחוני ובממשלת ישראל. מסמך עקרונות זה מציג בקווים כלליים, רובם נטולי יישום, את חזונו. "ישראל תשמור על חופש פעולה מבצעי בכל רצועת עזה, ללא הגבלת זמן, לצורך מניעת התחדשות הטרור וסיכול איומים מעזה", ובנוסף: "מרחב אבטחה שמוקם ברצועת עזה בשטח הגובל עם ישראל יתקיים כל עוד קיים בו צורך ביטחוני". בנוגע לדרום הרצועה: "ישראל תקיים 'סוגר דרומי' בגבול עזה-מצרים, לצורך מניעת התעצמות מחדש של גורמי טרור ברצועת עזה. 'הסוגר הדרומי' יפעל, ככל הניתן, בשיתוף פעולה עם מצרים ובסיוע ארצות הברית, ויתבסס על אמצעים למניעת הברחות ממצרים הן בתת-הקרקע והן מעל הקרקע, לרבות במעבר רפיח." במישור האזרחי מציין ראש הממשלה כי יפעל לכך שהניהול האזרחי והאחריות לסדר הציבורי ברצועה יתבססו על גורמים מקומיים בעלי ניסיון ניהולי, שאינם מזוהים עם מדינות או גופים שתומכים בטרור.

בסיום המסמך מדגיש נתניהו את התנגדותו להקמה חד צדדית של מדינה פלסטינית: "ישראל דוחה על הסף תכתיבים בינלאומיים בעניין הסדר קבע עם הפלסטינים. הסדר כזה יושג אך ורק במשא ומתן ישיר בין הצדדים, ללא תנאים מוקדמים. ישראל תוסיף להתנגד להכרה חד צדדית במדינה פלסטינית. הכרה כזו בעקבות הטבח של ה-7 באוקטובר תעניק פרס עצום לטרור שלא היה כדוגמתו ותמנע כל הסדר עתידי לשלום."

תוכנית נתניהו מעידה על כך הוא דבק בהנחת יסוד, שהביאה ל-7 באוקטובר ולמלחמה - הבידול בין הגדה המערבית לרצועת עזה. בראשיתו, הבידול גרס הפרדה בין האזורים לשם המחשה לציבור הפלסטיני כי תנאי החיים בתחומי הרשות, אשר דבקה בהסדר מדיני המבוסס על משא ומתן, טובים לאין שיעור מאלה של החיים ברצועת עזה, תחת שלטון חמאס השואף להשמדת ישראל. ואולם, בזמן הממשלות בראשות נתניהו התהפכה מדיניות הבידול, הטיבה עם חמאס ברצועה בעוד היא החלישה את הרשות הפלסטינית עד כדי הפיכתה לחסרת רלוונטיות. זאת, כדי למנוע אפשרות למשא ומתן מדיני וסיכוי להקמתה של מדינה פלסטינית. נתניהו נותר אם כן דבק בהחלשת הרשות הפלסטינית, במניעת מעורבותה בעתיד הרצועה ובהפיכתה לגורם לא רלוונטי.

כדי להרחיק את הרשות הפלסטינית מהרצועה, נתניהו מתיימר לבנות מנגנון אזרחי פלסטיני עם אנשים שאינם קשורים לארגונים הפלסטיניים. ישראל מתקשה לאתר אותם גורמים, ובשל דחיית הדיון לגבי "היום שאחרי", היא איבדה את ההזדמנות להצמיח אותם מייד לאחר כיבוש שטחי הרצועה, טרם התפתחות כאוס באזור - שני מיליון איש שנדחקו לשטח קטן בדרום הרצועה, ללא מזון, ללא מערכת בריאות, ללא מערכת ביוב וללא סדר ציבורי. בתנאים המתפתחים עשויה ישראל להידרש להקים מנהל אזרחי, בעלות של מיליארדים מכספי משלם המיסים הישראלי, משום שמדינות אחרות בוודאי לא תסייענה לשמר את הכיבוש הישראלי המחודש ברצועה.

במכון למחקרי ביטחון לאומי נבחנה קשת חלופות אפשריות ליום שאחרי שלטון חמאס ברצועת עזה. במטרה לזהות, באמצעות פלטפורמה של 'חכמת מומחים', החלופה המקדמת את האינטרסים של ישראל באופן הטוב ביותר. וזאת, על בסיס קריטריונים אחידים.

החלופות: (1) ניתוק מוחלט של הרצועה מישראל וחסמת כל המעברים מישראל לתחומה; (2) כיבוש הרצועה, שהייה ממושכת של כוחות הביטחון בתחומה וכינון מנהל אזרחי או ממשל צבאי; (3) השבת הרצועה לשליטת רשות פלסטינית מחודשת - הכיוון לעברו מצביעות בימים אלה ארצות הברית, מדינות ערב והקהילה הבינלאומית; (4) הפיכת הרצועה למחוז בפדרציה עם הרשות הפלסטינית, חיזוק הרשויות המקומיות ברצועה, כינון מנהל טכנוקרטים לניהול רצועת עזה הכפוף לרשות הפלסטינית ומחויב להסכמים הקיימים; (5) ממשלת אחדות פלסטינית משלובת או נתמכת על ידי פת"ח וחמאס; (6) רצועת עזה כיחידה טריטוריאלית נפרדת מהרשות הפלסטינית ומהגדה המערבית.

המומחים התבקשו לדרג את המידה בה עונה כל חלופה לקריטריונים הבאים: עמידה במטרות המלחמה; הפחתת תלות הרצועה בישראל; הסיכוי להתפתחות כתובת שלטונית פלסטינית מרכזית, בעלת מונופול על הכוח; ביטחון ותחושת ביטחון לתושבי מערב הנגב; שמירת חופש הפעולה המבצעי לצה"ל נגד איומי טרור; מניעת משבר הומניטרי וכאוס; התבססות על מנגנונים קיימים בעלי יעילות מוכחת; נכונות למעורבות ערבית ובינלאומית חובתית; פוטנציאל למשאבים ולמימון שיקום הרצועה; תמיכת הציבור בישראל; תמיכת האוכלוסייה הפלסטינית ברצועה. ולבסוף נדרשו המומחים להעריך איזו חלופה היא בת היישום הגבוהה ביותר.

שתי החלופות שתועדפו על פני היתר באופן ברור, לפי סדר הדרוג, הן:

1. איחוד המערכת הפלסטינית תחת רשות פלסטינית "מחודשת" - חלופה זו

משתלבת עם נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית ועיצוב ארכיטקטורה אזוטרית חדשה. היא תזכה לגיבוי של ארצות הברית, מדינות ערב והקהילה הבינלאומית; היא תוכל להתבסס על מנגנונים, ערוצים והסכמים קיימים; תאפשר בנייה מיידית של מנגנונים לאכיפת סדר ציבורי ברצועה, בסיוע מצרים ובהנחיית המתאם הביטחוני האמריקאי, וכן תאפשר את הפעלתם בזמן קצר; ישראל תוכל לממש את תפיסתה

המבצעת של מערכה ממושכת נגד הטרור בתאום עם מנגנוני הרשות, כפי שהיא פועלת בשטח **A** בגדה המערבית; הרשות תוכל לזכות בתמיכה ציבורית אם תחזור לרצועה כשאינה חבילת שיקום וסיוע נרחבת לתושבים. חולשות החלופה - יש בה סיכון שהיא לא תמנע את צמיחת חמאס מחדש, יידרשו תמורות מדיניות נרחבות מישראל גם בגדה המערבית, וקיים סיכון שהרשות תקרוס עקב עומס מטלות ומתיחת יתר בין הגדה לרצועה.

2. **רצועת עזה כמחוז ברשות הפלסטינית** - מינוי מנהל טכנוקרטים לרצועה, על בסיס מנהיגות מקומית עזתית שאינה חמאס, ללא ביטול מסגרת ההסדרים בין הרשות הפלסטינית לישראל והמשך התבססות על התאום מול הוועדה האזרחית של הרשות. חלופה זאת מעשית לתקופת המעבר, עד ליישום הרפורמות הנדרשות ברש"פ (אם אכן יתממשו), תוך פיקוח מצרי ואמריקאי על מנהלת הטכנוקרטים והיותה נקיה מהשפעות חמאס; החלופה צפויה לזכות בתמיכת הציבור העזתי תוך שילובו בניהול ובניית הרצועה; ככל שיכונן מוקדם יותר סדר ציבורי ומנגנון שליטה אזרחי ברצועה, כך יקל בהמשך על הרשות הפלסטינית לחזור ולשלוט באזור באופן אפקטיבי. יתרונה של החלופה הוא בפוטנציאל של המעבר גם לחלופת הרשות (1. לעיל) וגם לחלופת עזה כיחידה טריטוריאלית נפרדת מהגדה המערבית. חולשת החלופה נעוצה בתלות בארצות הברית, במדינות ערב ובקהילה הבינלאומית לקבלתה ולסיוע במימושה. הצלחתה תלויה מאד בהירתמות מצרים ונכונותה להתערב ברצועה. גם בחלופה זו קיימת סכנה להתאוששות חמאס. תידרשנה תמורות מדיניות לרש"פ, על מנת שתאפשר את החלתה ולא תמנע את הצלחתה.

לעומת זאת, חלופת ראש הממשלה נתניהו: **רצועת עזה - יחידה טריטוריאלית נפרדת מהגדה המערבית ולא תחת שליטת הרשות הפלסטינית**, מתומצתת בקביעתו: "לא חמאסטאן ולא פתחסטאן". הרעיון הוא ניתוק מוחלט של הרצועה מהגדה המערבית - המשך מדיניות הבידול הישראלי - ויצירת מסגרת מנותקת מההסכמים הקיימים. השאיפה היא לצמיחת שלטון אותנטי ברצועה, שיצליח לשלוט בשטח ויהיה תלוי בסיוע מצרי ובהירתמות בינלאומית לשיקום הרצועה. אלא ששישיותה של חלופה זו נמוכה, היא תעצור את התגייסות מדינות ערב והקהילה הבינלאומית לסיוע בייצוב ובשיקום הרצועה, תקל על חמאס להתאושש ולצמוח מחדש, הרצועה תהווה כר פעולה נרחב לגורמים קיצוניים ואסלאמיים אחרים, ותשפיע באופן שלילי על הרלוונטיות של הרשות הפלסטינית ויכולתה להמשיך ולתפקד בגדה המערבית.

סיכום והמלצות

הקביעה כי ניתן לייצב ולעצב את הרצועה ללא הרשות הפלסטינית ולזכות בגיבוי ובתמיכה של מדינות ערב והקהילה הבינלאומית, היא אשליה. משמעות חזונו של נתניהו היא שהאחריות לעתיד הרצועה, שהיא כיום אזור מוכה אסון, תיפול על ישראל. שהרי, אין שורת מתנדבים

המוכנים לקחת אחריות לניהול האזרחי של הרצועה, בעוד ישראל אחראית ביטחונית לנעשה באזור. לעומת זאת, אופציית הרשות הפלסטינית משקפת במידה רבה את עמדותיהן של ארצות הברית, המדינות הערביות והקהילה הבינלאומית. יש קונצנזוס בינלאומי לצורך לערוך רפורמות לשיפור התפקוד של הרשות, כך שתהא מסוגלת לקבל את השליטה ברצועה. גם הנהגת חמאס מבינה כעת שעליה להעביר בשלב זה (גם אם לא לתמיד) את השליטה האזרחית לרשות, שכן רק היא תוכל לגייס את הסיוע והתמיכה הבינלאומית והערבית לשיקום ולבנייה מחדש של הרצועה.

וישראל, במקום ללכת נגד הזרם התומך ברפורמות ברשות שיאפשרו את חזרתה לרצועה, צריכה להציב את התנאים ל"רשות מחודשת" ובראשם: הכרה במדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי, ישראל תראה ברשות הפלסטינית 'פרטנר' להסדרים מדיניים אם זו לא תערער על הלגיטימיות שלה כמדינת הלאום של העם היהודי; התחייבות שחמאס לא יצורף להנהגת הרשות. על ישראל להתנגד בכל תוקף לכך שחמאס יהיה שותף להנהגת הפלסטינית וימנה שרים או טכנוקרטים מטעמו לממשלה פלסטינית מחודשת; אשרור מחויבות הרשות למנוע טרור ואלימות והפסקת העברת כספים למשפחות הטרוריסטים ולאסירים; הפסקת חינוך לרדיקליזציה – נדרשת הפסקת הסתה לאלימות וקיצוניות, חינוך השולל את זכות קיומה של ישראל ומתסיס למאבק אלים. הצבת תנאים אלו יהוו מבחן לרצינות הקהילה הבינלאומית לפקח ולוודא שאכן הרפורמות ברשות מתממשות.

גם אם יושגו מטרות המלחמה של שחרור החטופים ומיטוט שלטון חמאס והזרוע הצבאית שלו, לא תתהווה "יש מאין" - חלופת קסם לייצוב ולעיצוב רצועת עזה. רשות פלסטינית מחודשת השבה לשלוט ברצועה היא ברירת מחדל עבור ישראל, כפי שגם המחישו הערכותיהם של מומחים שהתבקשו לתעדף חלופות שונות לעתיד הרצועה והשליטה בה. חלופה זו מועדפת בעיקר בעיני ארצות הברית ומדינות ערב - מצרים, ירדן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות - שלהן מיועד תפקיד חשוב בייצוב ובשיקום הרצועה. יתרונותיה בזמינותה, בגיבוי והסיוע למימושה מהמערכת הבינלאומית, ומעל לכל - בהשתלבותה בתהליך הנורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל במסגרת ארכיטקטורה אזורית נגד ציר ההתנגדות המובל על ידי איראן.

לתקופת המעבר נכון לפעול מיידית בתאום עם ארצות הברית, מצרים, ירדן ומדינות המפרץ, לכינון מנהל טכנוקרטים ומנגנון סדר ציבורי לרצועה, שיהיו מחוברים לרשות הפלסטינית, לשם ייצוב מהיר של השטח וכשלב ביניים בהוכחת מסוגלות הרשות הפלסטינית המחודשת לקבל את האחריות בעתיד על רצועת עזה. מהלך זה אמור לא לפגוע בהמשך המערכה הצבאית הישראלית לפירוק יכולות חמאס ויאפשר במקביל התקדמות בתהליכי הנורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט